

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 327.8

DOI: 10.21564/2663-5704.49.229784

Требін Михайло Петрович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціології та політології, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: m.p.trebin@nlu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-1328-9865

Панфілов Олександр Юрійович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціології та політології, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: o.yu.panfilov@nlu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-8997-0120

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Розкриваються сучасні тенденції застосування сили в міжнародних відносинах. За результатами аналізу виокремлено тенденції застосування «жорсткої», «м'якої», «розумної» та «дифузної» сили на міжнародній арені. Розкриваються також концептуальний зміст і особливості застосування сили в кожній із визначених тенденцій.

Ключові слова: міжнародні відносини, «жорстка сила», «м'яка сила», «розумна сила», «дифузна сила», застосування сили.

Постановка проблеми. Зовнішня політика держав у міжнародному середовищі завжди здійснюється за допомогою двох визначальних засобів: дипломатії та збройного насильства. Вони, як свідчить історія, взаємно доповнюють один одного. Сила, зокрема воєнна, завжди похідна від політики, оскільки

володіння нею чи її застосування є одним із найважливіших атрибутів держави та інструментів зовнішньої політики, навіть тоді, коли її не застосовують безпосередньо.

Сучасне міжнародне право категорично забороняє застосування збройних сил, за винятком випадків, коли держава реалізує власне право на оборону від агресії чи діє згідно з резолюцією Ради Безпеки ООН. Зокрема, Статут Організації Об'єднаних Націй [1] (ст. 2) чітко забороняє державам-членам застосовувати або погрожувати застосуванням сили один проти одного, допускаючи при цьому лише два винятки: дії у порядку самооборони відповідно до ст. 51 Статуту; вживання заходів військового характеру, яке санкціоноване Радою Безпеки ООН на підставі гл. VII Статуту (і шляхом розширення стосовно регіональних організацій на підставі гл. VIII) у порядку реагування на «будь-яку загрозу миру, будь-яке порушення миру або акт агресії».

Проте, як зазначає А. Трегубенко, під час застосування основних положень Статуту на практиці доводиться зіштовхуватись із трьома проблемними питаннями. Перше стосується ситуації, коли держава заявляє про своє право нанести в порядку самооборони превентивний удар у відповідь на загрозу, що не носить безпосереднього характеру. Друге стосується ситуації, коли держава створює зовнішню загрозу, реальну або потенційну, іншим державам або людям, що перебувають за її межами, але при цьому в Раді Безпеки ООН існують розбіжності з приводу того, що робити в цьому випадку. Третє стосується ситуації, коли загроза носить головним чином внутрішній характер, тобто небезпека загрожує самому населенню тієї або іншої держави [2, с. 105]. Вирішення зазначених проблем не регламентовано Статутом ООН, оскільки ст. 51 Статуту ООН визначає, що «дійсний Статут в жодній мірі не порушує невід'ємного права на індивідуальну або колективну самооборону, якщо відбудеться збройний напад на Члена Організації доти, поки Рада Безпеки не вживатиме заходи, необхідні для підтримки міжнародного миру й безпеки» [1]. Утім застосування сили в міжнародних відносинах, війни та воєнні конфлікти залишаються реальними в сучасному світі. Під впливом сучасних аспектів міжнародного життя держави все активніше застосовують нові способи впливу на інших акторів міжнародних відносин, що зумовлює потребу в дослідженні сучасних тенденцій застосування сили.

Розробці проблематики ролі сили в міжнародних відносинах присвячено чимало наукових праць вітчизняних та зарубіжних філософів, політологів, соціологів, військових діячів. Зокрема, розгляд тих чи інших аспектів знайшов відображення у працях Р. Арона, О. Бодрука, І. Валлерстайна, Д. Велча, К. Волтца, С. Гантінгтона, Т. Ільгена, М. Капітоненка, Р. Когейна, М. ван Кревельда, Я. Леві, Г. Моргентау, Д. Ная, В. Слипченка, В. Смолянюка, Е. Тоффлера

та ін. [3–18]. Автори статті також здійснили певні напрацювання із зазначеної проблематики [19–21]. Однак у сучасних умовах проблематика застосування сили у міжнародних відносинах вимагає нового переосмислення, особливо актуалізується проблема визначення сучасних тенденцій застосування сили на міжнародній арені. *Пропонована стаття* покликана певною мірою заповнити таку прогалину і **має на меті** проаналізувати деякі тенденції застосування сили в міжнародних відносинах.

Виклад основного матеріалу. Сила є багатовимірним явищем і може розумітися як атрибут, відносини чи структурна характеристика. Сила може бути наявною та латентною, або потенційною. Сила може бути абсолютною та відносною. Поняття «абсолютна сила» вимагає для врахування величезних масивів емпіричних даних: від розмірів території до статистики економічного розвитку.

Одним із перших визначень сили в міжнародних відносинах був відомий афоризм Г. Моргентау про те, що сила «є влада над умами і діями людей» [13, р. 97]. Утім логічна слабкість такого визначення сили втілилася у формулюванні Р. Клайна: «Сила на міжнародній арені може бути визначеною просто як здатність уряду однієї країни змусити керівництво іншої вжити те, що останнє ніколи не зробило б із власної волі, причому це може бути здійснено за рахунок переконання, примусу або відвертого застосування військ» [22, р. 18]. Головною ознакою цього визначення є його зосередженість на процесах взаємодії акторів, у нашому випадку – держав. Із цього випливають два прояви сили: сила як здатність і сила як результат. Але найбільш розгорнуте тлумачення поняття термінології сили на міжнародній арені дав відомий американський військовий теоретик К. Кнорр: «Сила в зовнішньому світі може розглядатися як володіння здібностями, які дозволяють суб'єкту виступати із достовірними погрозами. Але вона може трактуватися і як фактична реалізація впливу на поведінку сторони, якій загрожують. У першому випадку сила – це якість, якою володіють сильні держави і яку можна акумулювати; тут сила – це можливість. У другому випадку сила – це результат, це вже наданий вплив. Вона виявляється у взаємодії, у зіткненні. При першому підході сила – це щось таке, що держава може сподіватися використовувати в різноманітних майбутніх ситуаціях. У другому випадку вона виникає і формується тільки в умовах конкретної ситуації» [23, р. 18]. Такі теоретичні міркування підводять до аспекту – співвідношення абсолютної та відносної сили. Для держави немає необхідності прагнути досягти якихось певних рівнів, наприклад, кількості ядерної зброї. Натомість для неї життєво необхідно в деяких випадках досягти такої кількості ядерної зброї, яка була б не меншою, ніж кількість аналогічної зброї потенційного супротивника. Із цього випливає

відносність сили: сенс в її оцінці з'являється лише за умови наявності об'єкта для порівняння.

Отже, сила – це вплив на поведінку іншої держави в бажаному для себе напрямі, здатність установлювати різні форми залежності однієї держави від другої, насамперед прями, непрямі, опосередковані, за допомогою насильства, переконання, обіцянки вигід, позбавлення наявних переваг, створення умов, за яких залишається лише одна альтернатива. Впливу можна досягнути різними засобами, а не тільки шляхом використання військ, загрози або війни.

Протягом світової історії сила держави ототожнювалася головним чином із військовою могутністю. І якщо поняття військової сили диференціювалося, то лише в тому плані, що включало два основні компоненти – реальні збройні сили та військовий потенціал. Р. Арон зазначав, що щонайменше до початку атомної ери суттю війни, її найвищим виявом була битва. Сутичка між солдатами, якою б не була відстань між бойовими шеренгами, що визначалася поступом у озброєннях, залишалася найвищим випробуванням, яке можна було прирівняти до виплат готівкою, якими завершуються врешті-решт усі кредитні операції. У день розв'язки, тобто в день вирішальної битви, долю війни вирішували тільки реально мобілізовані сили, метал і порох, перетворені на гармати й набої, а також громадяни, втягнуті в битву. «Війська потребують не вугілля, сірки та селітри, міді й цинку, з яких виготовляються порох і гармати, а вже готової зброї та набоїв до неї» [3, с. 70]. За часів війни реальна сила – це майже те саме, що воєнна сила (хоча цілком вони не збігаються, тому що перебіг воєнних операцій почасти визначається не мілітарними модальностями боротьби). За мирних часів реальна сила не збігається з воєнною силою, тому що наземні дивізії, військово-морські флоти та авіація, не будучи використаними, є лише одним із інструментів, застосовуваних у зовнішній політиці.

Форми безпосереднього прояву воєнної сили здатні коливатися в межах кількох імовірних моделей її об'єктивації [24, с. 140]. При цьому найпростішим сценарієм переходу держави до воєнно-силових акцій і на міжнародній арені, і в межах державних кордонів продовжує залишатися демонстрована нею загроза застосування силових засобів (явна – прихована, реальна – умовна); більш складним видом застосування воєнної сили залишається збройне насильство – прямий фізичний вплив на супротивну сторону за допомогою засобів збройної боротьби з метою її знищення або вигідного перетворення і відповідно – досягнення власних політичних цілей.

Проте під впливом процесів глобалізації та в умовах формування нової міжнародної поліцентричної системи головними чинниками впливу держав

на світову політику поряд із воєнною силою почали виступати інші прояви сили у міжнародних відносинах.

Суспільно-політичні напрацювання останніх десятиріч дозволяють визначити нові тенденції застосування сили в міжнародних відносинах.

Тенденція перша стосується застосування «жорсткої сили» («*hard power*») на міжнародній арені. Термін «жорстка сила» розуміється як форма влади, що пов'язана і використовується із застосуванням військово-політичного або економічного примусу для корекції поведінки та інтересів інших сил. Дж. Най виділяє два ключових першоджерела «жорсткої сили», а саме: відчуття загрози, якого можливо досягнути за допомогою погроз та залякування (відповідні жорсткі резолюції Ради Безпеки ООН, публічні офіційні заяви глав держав, демонстрація сили, як-от: проведення поруч із конфліктним регіоном військових навчань тощо) та практична мотивація, головним інструментом якої виступає матеріальна винагорода (щедре фінансування гуманітарних та освітніх програм, потужні інвестиційні проекти, надання дешевих кредитів тощо) [25]. «Жорстка сила» є агресивною і найефективнішою, коли протидіючий суб'єкт влади має меншу військову або політико-економічну силу. Застосування «жорсткої сили» включає примусову дипломатію, війну або загрозу, залякування і захист власних стратегічних інтересів. «Жорстка сила» є ефективною для короткострокових завдань, але вона не витримує випробування часом. Саме «жорстка сила», або «жорстка могутність», виступає здатністю до примусу, зумовленого військовою, політичною та економічною могутністю держави.

Найвідомішим прихильником застосування «жорсткої сили» в сучасних міжнародних відносинах є США. Білий дім робить ставку на комплексне використання різнопланових елементів військової сили за кордоном, як-от: здійснення гуманітарної інтервенції, застосування принципу завдання односторонніх військових ударів на випередження та нанесення превентивних ударів. Гуманітарна інтервенція реалізується через використання військової сили проти інших держав із метою припинення практики порушення прав людини або для створення сприятливих умов їхньої реалізації [26]. На переконання американських політичних експертів, використання «жорсткої сили» Сполученими Штатами з метою досягнення зовнішньополітичних цілей на певних історичних відрізках є виправданим та результативним. З часів нової історії Сполучені Штати отримали багатий досвід використання «жорсткої сили», який суттєво розширили на її новітньому етапі. Як зазначає Н. Слободян, за різними підрахунками в період 1945–1991 рр. США понад 200 разів удавалися до застосування військової сили чи використовували загрозу силою задля вирішення зовнішньополітичних завдань міжнародної політики [27, с. 134].

Сучасна військова теорія та практика Сполучених Штатів виділяє два види нанесення ударів: на випередження та превентивного характеру. Випереджувальний удар (*preemptive attack*) – удар, якого завдають, виходячи з незаперечної очевидності того, що ворожий напад є невідворотним [27, с. 135]; превентивна війна (*preventive war*) – війна, яку починають за впевненості, що воєнний конфлікт, хоча й не є невідворотним, проте у перспективі неминучий, а зволікання пов'язане із ще більшим ризиком [28, с. 798]. Отже, США допускають безальтернативне використання широкого спектра різних елементів «жорсткої сили» як результативного інструменту зовнішньої політики.

Зокрема, в останні роки Білий дім та Пентагон велику ставку роблять на масштабні наукові розробки із застосуванням новітніх технологій у військовій сфері задля створення так званої надточної зброї та виготовлення відповідних бойових зразків. Як свідчить досвід воєнних операцій в Іраку та Сирії, США можуть наносити ефективні випереджувальні та превентивні удари у будь-якій віддаленій точці світу, максимально використовуючи для цього останні наукові розробки і передові технічні досягнення, таким чином зберігаючи людські ресурси, максимально обмеживши їх використання. Отримавши майже безальтернативну, беззаперечну світову перевагу у царині розвитку військових технологій та здобувши завдяки цьому ефективну можливість достатньо безпечного та ощадливого використання «жорсткої сили» у вирішенні зовнішньополітичних завдань, США надалі залишатимуть фактор військових переваг превалюючим важелем у захисті національних інтересів та вирішенні проблемних питань міжнародної політики.

Тенденція зростання з кожним роком кількості регіональних конфліктів та локальних загроз і викликів у розрізі національної безпеки США та контексті світової стабільності актуалізує і подальше виправдання зваженого та адекватного використання елементів «жорсткої сили» та застосування високотехнологічної зброї. Особливістю сучасних «малих війн» є те, що на відміну від повномасштабних конфліктів «малі війни» не мають на меті тотальної руйнації економіки та цілковитого знищення армії супротивної воюючої сторони. «Малі війни» є швидкоплинними воєнними операціями з метою повного роззброєння сил опонента та контрольованої зміни його державного режиму. Військові операції американських збройних сил в Іраку задля повалення режиму С. Хусейна, у Сирії з метою боротьби з ІДІЛ є яскравими прикладами застосування «жорсткої сили» із використанням високотехнологічних надточних видів зброї.

Друга тенденція визначає застосування «м'якої сили» (*soft power*) на міжнародній арені. Під «м'якою силою» Дж. Най та В. Оуен розуміють здатність держави досягти бажаних результатів у міжнародних справах через переко-

нання, а не через нав'язування, насильство, примус, що характерно для «жорсткої сили». «М'яка сила» діє, закликаючи інших слідувати (або домагаючись їхньої згоди слідувати) певним нормам поведінки та інститутам на міжнародній арені, що й призводить до досягнення бажаного результату фактично без примусу [29, р. 21].

Привабливість застосування «м'якої сили» в сучасних міжнародних відносинах пояснюється тим, що її здійснення відбувається без використання зброї, що є набагато престижнішим і вигіднішим для держави, ніж удаватися до інструментів «жорсткої сили». Тому не випадково навіть великі держави прагнуть до того, щоб включити «м'яку силу» до свого арсеналу. В. Горбатенко зазначає, що «м'яка сила» володіє арсеналом більш гнучких інструментів, ніж ті, що належали до класичних зразків. Її вплив поширюється на: супроводження різних економічних проектів і відкриття нових перспективних ринків; питання енергетичної та продовольчої безпеки; проблематику, пов'язану зі зміною глобального клімату; співпрацю в галузі науки і технологій; культурні та гуманітарні зв'язки; підтримку співвітчизників за кордоном; програми допомоги розвитку зарубіжних країн і надання гуманітарної допомоги [30, с. 27–28].

Основними каналами реалізації політики «м'якої сили» є: публічна дипломатія, зовнішня культурна політика (зовнішня культурна стратегія, культурна дипломатія, розвиток зовнішньої культурної політики), інформаційна політика (зокрема, використання соціальних мереж та інших інноваційних медіаресурсів), міжнародна освітня політика, мережева гуманітарна взаємодія (високі гуманітарні технології, революції), використання фінансово-економічних інструментів (робота із залучення інвестицій у країну, доступ до економічної інфраструктури країни-реципієнта), експорт продукції для мас (кінематограф, музика, шоу-бізнес) [31, с. 203].

«М'яка сила» наразі є важливим елементом у зовнішній політиці багатьох держав світу – США, Китаю, країн Європейського Союзу, Канади, Росії, Японії. Звичайно ж, кожна країна характеризується своїми національними підходами до реалізації цього елемента та використовує різний інструментарій «м'якої сили» з огляду на політичні та економічні умови, а також на соціокультурні особливості. Так, Євросоюз через застосування політики «м'якої сили» зробив привабливою ідею інтеграції європейських держав. Завдяки зусиллям цього об'єднання Європу вдалося перетворити з континенту війни на континент миру. Франція, використовуючи інструменти «м'якої сили», продовжувала і продовжує зберігати свою неповторну національну ідентичність і твердо відстоювати власні специфічні національні інтереси, у тому числі в галузі культури [30, с. 29].

Зовнішньополітична стратегія США щодо латиноамериканських країн включила в себе комбінацію військових і невоєнних чинників. Військовим аспектом, який сприяє врахуванню в політиці американських інтересів, стало співробітництво у військово-технічній галузі. Другим ключовим невоєнним чинником, який має зв'язок із першим, є економічна модель держави. Третім ключовим елементом американської зовнішньополітичної стратегії щодо латиноамериканських країн є вплив на формування еліти, у культурній сфері через систему вищої освіти. Цей вплив дозволяє формувати невелику частку, але впливову частину соціуму, яка підтримує сучасний зовнішньополітичний курс держави, спрямований на тісний союз із США. Четвертим елементом для досягнення американських геостратегічних цілей є моделювання зовнішньополітичного курсу через формування за участю держави військово-політичних блоків [32, с. 254].

Як приклад застосування «м'якої сили», як пріоритетного елементу зовнішньої політики можна навести Японію – країну, що на законодавчому рівні відмовилася від застосування військової сили у вирішенні міжнародних спорів та нечасто вдається до економічних методів примусу (санкцій). Японія доволі природно робить акцент на традиційній та сучасній культурі, розвитку новітніх технологій, сучасній освіті й науці та допомозі країнам, що розвиваються. Важливим інструментом «м'якої сили» країни є публічна та культурна дипломатія, яким останнім часом керівництво країни приділяє значну увагу [33, с. 138].

Дослідники також вважають, що найбільший вплив «м'якої сили» відбувається і через «масову культуру». Масова (популярна) культура повинна мати розважальний характер, бути доступною та задовольняти потреби більшості членів суспільства. Інструментами просування масової культури є телебачення, соціальні мережі. Саме через них суспільство отримує інформацію щодо держав-лідерів і держав-аутсайдерів. Отже, «м'яка сила» однієї держави впливає на інші країни через привабливість культури, цінностей, мови, релігії, публічної дипломатії та ідеології.

Таким чином, реалії ХХІ ст. змушують акторів міжнародних відносин шукати нові методи та шляхи досягнення власних зовнішньополітичних цілей. Використання раніше популярних інструментів «жорсткої сили» відходить у минуле, поступаючись місцем більш гнучким. Міжнародні гравці, які прагнуть зайняти лідируючі позиції на світовій арені, усвідомлюють перспективність інструментів «м'якої сили» та дедалі активніше використовують їх як у зовнішній, так і у внутрішній політиці [34, с. 86].

Третя тенденція – застосування «розумної сили» (*«smart power»*). Термін «розумна сила» ввів Дж. Най у 2003 р. Він означає «здатність об'єднувати

«жорстку» і «м'яку силу» в ефективну стратегію» [35, р. 83]. Саме розумне поєднання «м'якої сили» і «жорсткої сили» у внутрішній і зовнішній політиці може сприяти досягненню державою довгострокових цілей. «Розумна сила» є дієвою формою в здатності поєднувати «жорстку» і «м'яку» сили для формування переможної політичної стратегії. Вона включає стратегічне використання дипломатії, переконання, проекцію влади і впливу ефективними засобами, які мають політичну легітимність, розумне застосування сили, а також усіх форм дипломатії. Існуюча ситуація – важлива умова реалізації розумної сили, а будь-яка сила адекватно оцінюється лише у співвідношенні з іншими у встановленні «розумного світового ладу» [36, р. 221]. Для більшості країн, яких не можна віднести до категорії світових держав, «розумна сила» є синонімом ефективності як оптимального співвідношення обмежених ресурсів впливу та дипломатичного успіху [37]. Таким чином, стратегія «розумної сили» є розвитком синергетичного ефекту від оптимального поєднання елементів «м'якої» і «жорсткої сили» в міжнародних відносинах.

Як зазначає і Н. Белоусова, інструментарієм «розумної сили» є публічна дипломатія, участь у міжнародних інститутах, участь у програмах міжнародного розвитку та економічної інтеграції, участь у політиці глобальної безпеки, використання критичних технологій з метою забезпечення безпеки, інструментарій дискурсивного впливу, розвиток технологій та інновацій, наукове та науково-технологічне міжнародне співробітництво в енергетичній і космічній сферах, наукова діяльність провідних національно-дослідницьких університетів, зміцнення довіри громадян до урядових інституцій. Таким чином, «розумна сила» є комбінацією дипломатичних, економічних, військових, політичних, правових та культурних інструментів зовнішньої політики [38].

Ресурсним забезпеченням «розумної сили» виступають мережеві ресурси, інформаційні та валютно-фінансові ресурси, інноваційно-технологічний і кібернетичний потенціали, потенціал системно-організованого інтелектуального виробництва в інтересах держави [39, с. 36]. Сюди можна додати науково-дослідний ресурс та ресурс високотехнологічних збройних сил. Інструментами використання мережевих ресурсів політичної мобілізації є соціальні мережі (Facebook, Twitter, Youtube), блоги. За допомогою таких інструментів певні держави прагнуть маніпулювати соціальними процесами. Ідеться про маніпулювання громадською думкою окремих груп населення інших держав за допомогою цілеспрямованого вкидання в зазначені соціальні мережі певної інформації. Інтернет-ресурси можуть бути використані для підтримки радикальної опозиції в державах-контрагентах, терористичних формувань на території інших держав. Інформаційний потенціал «розумної сили» на технологічному рівні проявляється у здатності здійснювати інфор-

маційну війну насамперед через глобальну мережу, але також і через систему міжнародного теле- і радіомовлення. Для цього збирається, аналізується під певним ракурсом і коментується інформація, що стосується різних аспектів зовнішньополітичних та внутрішньополітичних подій. Кібернетичний потенціал може бути реалізований за допомогою таких інструментів, як кібервійська, що є спеціально створеними підрозділами в рамках збройних сил, що забезпечують кібернетичну безпеку ключових об'єктів. Конкретним проявом «розумної сили» є, наприклад, DDoS-атаки на ключові інформаційні, технологічні канали та вузли зв'язку на території інших держав. Кібератакам можуть піддаватися як урядові установи і військові об'єкти, так і національні банки, ключові корпорації, навіть окремі громадяни.

Застосування «розумної сили» в сучасних міжнародних відносинах є спробою вийти за межі традиційних міждержавних відносин. За допомогою інструментів розумної сили відкривається можливість діалогу, просування програм з підтримки ефективного переходу до демократії, наприклад, у таких країнах, як Туніс, Єгипет і Лівія, та захист прав людей у всьому світі. Разом із тим політика «розумної сили» не виключає військових операцій чи гуманітарних військових місій у відповідь на насильство та агресію, однак стратегія «розумної сили» відмовляється від логіки гонки озброєнь і переходить до логіки формування та підтримки в стані постійної боєготовності компактних надсучасних сил, які в кількісному співвідношенні відповідають завданням оборонної достатності. Зокрема, Президент США Д. Байден зазначив, що США будуть використовувати військову силу на світовій арені лише в надзвичайних випадках. «Головна і невід'ємна місія Пентагону полягає в тому, щоб стримувати агресію з боку наших ворогів і, якщо буде потрібно, вести бойові дії і перемагати у війнах, щоб Америка залишалася в безпеці» [40].

Четверта тенденція стосується «перетікання» сили в міжнародних відносинах до недержавних акторів, груп і окремих індивідів. Такого роду «дифузія сили» часто вважається суттєвою тенденцією в міжнародних відносинах, однією з причин чого, на нашу думку, є неповна адекватність існуючих державно-орієнтованих концепцій сили. Аналіз джерел свідчить, що тенденція застосування «дифузної сили» пов'язана в першу чергу із веденням «гібридних» війн у XXI ст. В умовах «гібридної» війни стає неможливим відрізнити правих від винних, ворогів від союзників, простих мирних громадян від бойовиків і терористів-смертників. Прихована чи явна зовнішня військова інтервенція, проведена бандами бойовиків сусідніх країн за підтримки високотехнологічних засобів розвідки і поразки деяких розвинених держав світу, надає такому збройному конфлікту ще більш запутаного і неоднозначного характеру. Змістом військових дій у війні такого типу стає не фізичне знищення

збройних сил противника, а деморалізація і нав'язування своєї волі всьому населенню держави. На полі бою сучасного збройного конфлікту поряд з регулярними військами з'являється безліч нових дійових осіб – іррегулярні формування повстанців і бойовиків, кримінальні банди, міжнародні терористичні мережі, приватні військові кампанії і легіони іноземних найманців, підрозділи спецслужб різних країн світу, а також військові контингенти міжнародних організацій [41, с. 366].

З другого боку, тенденція «дифузії сили» яскраво проявляється в діях терористичних організацій. З точки зору Д. Ольшанського, тероризм являє собою найжорстокіші насильницькі дії, спрямовані на формування емоційного стану страху (в першу чергу у мирного населення) для досягнення своїх цілей [42, с. 56]. У системі міжнародних відносин тероризм відіграє не останню роль. Це пояснюється низкою обставин: тероризм знижує ефективність управління суспільством і, як наслідок, регулювання соціально-політичних процесів; послаблюючи державні та суспільні структури, тероризм виступає живильним середовищем для утворення та посилення впливу в суспільстві опозиційних антиконституційних утворень; активізуючи морально-психологічний вплив на населення, тероризм викликає хаос, провокації, ускладнення, взаємну озлобленість людей, яку терористи використовують у своїх політичних цілях; виходячи за межі державних кордонів, створюючи транснаціональні злочинні структури, тероризм набуває міжнародного характеру і становить небезпеку для всього міжнародного співтовариства [43, с. 273].

Існує декілька обставин, що сприяють виникненню та поширенню тероризму, базова – це відповідне соціально-політичне та економічне середовище в державі. Оцінюючи вплив економічних чинників, Е. Паін вважає, що в бідних, нерозвинених державах, що перебувають на найнижчих рівнях економічного і соціального розвитку, проявів політичного екстремізму і тероризму в чистому вигляді практично не існує. Разом із тим у державі, де багатству незначної меншості населення протиставляється злиденність більшості людей і панує зневіра в те, що можливо що-небудь змінити законними засобами, існують усі передумови для його виникнення [44, с. 115–116].

Форми проявів тероризму винятково багатогранні: вони коливаються у проміжку від примушування і погроз до фізичного знищення людей. Мета тероризму в міжнародних відносинах має політичний характер; основа терористичних актів – нетерпимість і екстремізм; акти терору ставлять під загрозу дружні відносини між різними народами і державами; акти терору загрожують територіальній цілісності державних утворень тощо [45]. Тероризм – це політика, тактика і планування з руйнування існуючого державно-конституційного устрою, із залякування населення й отримання

важелів впливу і тиску на державні структури для досягнення політичних цілей терористів [46, с. 216].

Сьогодні в міжнародних відносинах усе частіше використовуються приватні військові компанії (ПВК) [47–49]. У квітні 2001 р. була створена організація «Peace Operations Association» (POA), що координує діяльність приватних військових і охоронних компаній на міжнародному рівні. Вояки ПВК у цьому столітті брали участь у більшості воєнних конфліктів, а також протистояли терористам у різних куточках планети: від Афганістану до Колумбії. У бойових діях на Донбасі і в Сирії в 2014–2015 рр. брала участь офіційно не зареєстрована російська ПВК Вагнера [50]. На сьогодні в 50 країнах світу діють кілька сотень ПВК різного профілю, багато з яких входять до складу найбільших світових корпорацій. Чому так сталося? Військові експерти вважають, що використання ПВК сьогодні в міжнародних конфліктах обумовлено низкою причин: ПВК найняти дешевше, ніж залучати величезну військову структуру держави; використання ПВК не викликає у населення більшості країн світу того невдоволення, яке може викликати застосування регулярних збройних сил; ПВК можуть являти собою протипагу місцевим збройним силам у державах зі слабкими політичними інституціями; ПВК здатні до швидкого розгортання і переміщення з будь-якого куточка планети у потрібне місце; втрати особового складу ПВК не враховуються в офіційних звітах урядів; ПВК притаманне більш гнучке оперативне управління; відсутня бюрократія; вони незалежні у виборі методів здійснення контрактів; більш високий професіоналізм порівняно з регулярними військами; відсутність ідейної та ідеологічної мотивації особового складу.

Таким чином, «дифузна сила» є доволі реальною і вагомою силою, яка здатна здійснити потужний вплив на міжнародній арені. Тактика дій у застосуванні «дифузної сили» відрізняється різноманітністю засобів, форм і методів боротьби, що застосовують відповідно до завдань, обстановки, умов міжнародних відносин.

Висновки. Наведені тенденції свідчать, що використання сили залишається актуальним інструментом у сучасних міжнародних відносинах. Під впливом сучасних аспектів міжнародного життя держави все активніше використовують нові способи впливу на інших акторів міжнародних відносин у вигляді застосування «жорсткої», «м'якої», «розумної» та «дифузної» сили.

Розподіл сили на «жорстку» та «м'яку», «розумну» та інші, які є тісно пов'язаними, віддзеркалює ускладнення правил взаємодії між державами. «Жорстка сила» не втрачає головного значення у світі, де держави прагнуть захистити свою незалежність, а латентні структури вдаються до насильства. Ураховуючи сучасні особливості міжнародних відносин, в основі яких лежить

становлення та підтримка миру в усьому світі, актуальним є використання сили держави в межах концепції «м'якої сили» з можливістю подальшої трансформації в концепцію «розумної сили». Разом із тим набуває поширення використання «дифузної сили», що знаходить свій прояв у діяльності терористичних організацій та недержавних збройних формувань. Сучасні тенденції застосування сили обумовлені на лише теоретичним характером їхнього обґрунтування, а й практикою застосування у зовнішній політиці багатьох країн світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Статут ООН. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 25.03.2021).
2. Трегубенко А. Міжнародне право про застосування сили в системі колективної безпеки. *Юридична наука*. 2013. №7. С. 104–110.
3. Арон Р. Мир і війна між націями / пер. фр. В. Шовкуна, З. Борисюк, Г. Филипчука. Київ: МП «Юніверс», 2000. 686 с.
4. Бодрук О. С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти / Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки. Київ: НППМБ, 2001. 299 с.
5. Капітоненко М. Г. Силовий фактор у міжнародних відносинах: монографія / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: Київ. ун-т, 2013. 303 с.
6. Слипченко В. Й. Войны шестого поколения: Оружие и военное искусство будущего. Москва: Вече, 2002. 381, [1] с.
7. Смолянук В. Ф. Військова могутність України: Теоретико-методологічні засади формування і розвитку (політологічний аналіз досвіду 1990-х років). Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2000. 466 с.
8. Тоффлер Э., Тоффлер Х. Война и антивоина: Что такое война и как с ней бороться. Как выжить на рассвете XXI века / пер. с англ. М. Б. Левина. Москва: АСТ: Транзиткнига, 2005. 412, [1] с.
9. Hard power, soft power, and the future of transatlantic relations / edited by Thomas L. Ilgen. Aldershot, Hampshire, England; Burlington, VT: Ashgate, 2006. xiv, 207 p.
10. Huntington S. P. The clash of civilizations and the remaking of world order. New York: Simon & Schuster, 2011. 367 p.
11. Keohane R. O. Power and governance in a partially globalized world. London; New York: Routledge, 2002. xiv, 298 p.
12. Levy Y. Theorizing the domestic legitimacy of using force. *International Politics*. 2020. Vol. 58, Issue 1. P. 1–17. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41311-020-00210-2>.
13. Morgenthau H. J. Politics among nations: the struggle for power and peace. 7th ed. / revised by Kenneth W. Thompson and W. David Clinton. Boston: McGraw-Hill Higher Education, 2006. xxxix, 703 p.

14. Nye J. S. Jr., Welch D. A. Understanding global conflict and cooperation: an introduction to theory and history. Tenth ed. Boston: Pearson, 2017. xix, 424 p.
15. Soft power on hard problems: strategic influence in irregular warfare / edited by Ajit Maan and Amar Cheema. Lanham: Hamilton Books, 2017. vi, 133 p.
16. Van Creveld M. More on war. Oxford: Oxford University Press, 2017. x, 219 p.
17. Wallerstein I. The decline of American power: the U. S. in a chaotic world. New York: New Press, 2003. x, 324 p.
18. Waltz K. N. Man, the state, and war: a theoretical analysis / with a foreword by Stephen M. Walt. Anniversary Ed. New York: Columbia University Press, 2018. xviii, 263 p.
19. Панфілов О. Ю., Мануйлов Є. М. Феномен воєнної сили у сучасному світі. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2015. № 3 (26). С. 112–121.
20. Требин М. Войны XXI века. Москва: АСТ; Минск: Харвест, 2005. 608 с.
21. Требін М. П. Військова сила у сучасному світі. *Наукові записки Харківського військового університету. Соціальна філософія, педагогіка, психологія*. 2000. Вип. VIII. С. 87–92.
22. Cline R. S. World power assessment: a calculus of strategic drift. Boulder, Colo.: Westview Press, 1975. x, 173 p.
23. Knorr K. The power of nations: the political economy of international relations. New York: Basic Books, 1975. x, 353 p.
24. Панфілов О. Ю. Збереження гомеостазису суспільства в умовах системних трансформацій: силовий аспект: монографія. Харків: Майдан, 2007. 360 с.
25. Nye J. S. Jr. Soft Power, Hard Power and Leadership. URL: <https://numerons.files.wordpress.com/2012/04/soft-power-hard-power-and-leadership.pdf> (дата звернення: 25.03.2021).
26. Heinze E. A. Humanitarian Intervention and the War in Iraq: Norms, Discourse and State Practice. *Parameters*. 2006. Vol. 36, Issue 1. P. 20–34.
27. Слободян Н. В. Фактор «жорсткої сили» у близькосхідній політиці США на початку XXI ст. *Сходознавство*. 2013. № 62–63. С. 130–141.
28. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с.
29. Nye J. S. Jr., Owen W. A. America's Information Edge. *Foreign Affairs*. 1996. Vol. 75, No. 2 (March-April). P. 20–36. DOI: <https://doi.org/10.2307/20047486>.
30. Горбатенко В. «М'яка сила» як основа сучасної геополітичної стратегії. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2014. Вип. 4. С. 27–31.
31. Фесик О. Категорія «м'яка сила» у дослідженнях міжнародних відносин. *Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]*. 2015. № 11. С. 196–209.
32. Ткач О., Ткач А. М'яка сила як інструмент непрямого управління міжнародними процесами. *Американська історія та політика*. 2016. № 2. С. 252–259.
33. Кочнева Е. Д. Япония как мировой лидер продвижения soft power. *Дискурс Пу*. 2014. № 2–3 (15–16). С. 134–140.

34. Святковська Ю. Ю. «М'яка сила» як інструмент зовнішньої політики держави. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Серія: Політологія*. 2017. Вип. 28, т. 297. С. 83–87.
35. Nye J. S. Jr. *The powers to lead*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2008. xiii, 226 p.
36. Rasset B., Starr H. *World politics: the menu for choice*. 5th ed. New York: W. H. Freeman and Co., 1996. xiv, 501 p.
37. Лозовицький О. «Розумна могутність» – стратегічна основа зовнішньополітичної та оборонної складових дієвого реформування держави в умовах глобалізації. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2016. Вип. 5–6. С. 111–122.
38. Белоусова Н. Б. «Розумне» лідерство Сполучених Штатів Америки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 107, ч. I. С. 148–151. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/apmv/apmv_2012_107_01.pdf (дата звернення: 25.03.2021).
39. Чихарев И. А., Столетов О. В. К вопросу о соотношении стратегий «мягкой силы» и «разумной силы» в мировой политике. *Вестник Московского университета. Серия 12, Политические науки*. 2013. №5. С. 26–43.
40. Байден назвав умову використання армії США в інших країнах. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/02/11/novyna/svit/bajden-nazvav-umovu-vykorystannya-armiyi-ssha-inshyx-krayinax> (дата звернення: 25.03.2021).
41. Требін М. П. Феномен «гібридної» війни. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 87. С. 366–371.
42. Ольшанский Д. В. Психология терроризма. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 288 с.
43. Канцір В. Міжнародний тероризм як «непереборна сила» для світової спільноти? *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2017. №876. С. 269–274.
44. Паин Э. А. Социальная природа терроризма и экстремизма. *Общественные науки и современность*. 2002. №4. С. 113–124.
45. Пахомова Н. А. Международный терроризм: понятие, причины, последствия. *Международный журнал гуманитарных и естественных наук*. 2019. №7–2. С. 43–45. URL: <http://intjournal.ru/wp-content/uploads/2019/08/Pahomova.pdf> (дата звернення: 25.03.2021).
46. Требін М. Тероризм: його сутність і різноманіття крізь призму політологічного аналізу. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2017. №6. С. 212–219.
47. Cameron L., Chetail V. *Privatizing war: private military and security companies under public international law*. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press, 2013. xxxv, 720 p.
48. Eckert A. E. *Outsourcing war: the just war tradition in the age of military privatization*. Ithaca; London: Cornell University Press, 2016. xii, 183 p.
49. Pelton R. Y. *Licensed to kill: hired guns in the war on terror*. New York: Three Rivers Press, 2007. 358 p.

50. Smirnova J. Die russische «Wagner-Einheit» zieht in den Syrien-Krieg. *Welt*. 10.05.2016. URL: <https://www.welt.de/politik/ausland/article155218701/Die-russische-Wagner-Einheit-zieht-in-den-Syrien-Krieg.html> (дата звернення: 25.03.2021).

REFERENCES

1. Statut OON [UN Charter]. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 [in Ukrainian].
2. Trehubenko, A. (2013). Mizhnarodne pravo pro zastosuvannia syly v systemi kolektyvnoi bezpeky [International law on the use of force in the system of collective security]. *Yurydychna nauka – Legal science*, 7, 104–110 [in Ukrainian].
3. Aron, R. (2000). *Myr i viina mizh natsiiamy* [Peace and war between nations] / [per. s frants. V. Shovkuna, Z. Borysiuk, H. Fylypchuka]. Kyiv: MP «Iunivers» [in Ukrainian].
4. Bodruk, O. S. (2001). *Struktury voiennoi bezpeky: natsionalnyi ta mizhnarodnyi aspekty* [Military security structures: national and international aspects] / Rada natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy, Natsionalnyi instytut problem mizhnarodnoi bezpeky. Kyiv: NIPMB [in Ukrainian].
5. Kapitonenko, M. H. (2013). *Sylovyi faktor u mizhnarodnykh vidnosynakh: monohrafiia* [The power factor in international relations: a monograph] / Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka. Kyiv: Kyivskiy universytet [in Ukrainian].
6. Slipchenko, V. I. (2002). *Vojny shestogo pokolenija: Oruzhie i voennoe iskusstvo budushhego* [Sixth Generation Wars: Weapons and the Art of War of the Future.]. Moskva: Veche [in Russian].
7. Smolianiuk, V. F. (2000). *Viiskova mohutnist Ukrainy: Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia i rozvytku (politolohichni analiz dosvidu 1990-kh rokiv)* [Military power of Ukraine: Theoretical and methodological principles of formation and development (political analysis of the experience of the 1990s)]. Kyiv; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
8. Toffler, Je., & Toffler, H. (2005). *Vojna i antivojna: Chto takoe vojna i kak s nej borot'sja. Kak vyzhit' na rassvete XXI veka* [War and Antiwar: What is War and How to Fight It. How to survive at the dawn of the 21st century] / [per. s angl. M. B. Levina]. Moskva: AST: Tranzitkniga [in Russian].
9. Ilgen, T. L. (Ed.) (2006). *Hard power, soft power, and the future of transatlantic relations*. Aldershot, Hampshire, England; Burlington, VT: Ashgate.
10. Huntington, S. P. (2011). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. New York: Simon & Schuster.
11. Keohane, R. O. (2002). *Power and governance in a partially globalized world*. London; New York: Routledge.
12. Levy, Y. (2020). Theorizing the domestic legitimacy of using force. *International Politics*, 58(1), 1–17. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41311-020-00210-2>.
13. Morgenthau, H. J. (2006). *Politics among nations: the struggle for power and peace*. 7th ed. / revised by Kenneth W. Thompson and W. David Clinton. Boston: McGraw-Hill Higher Education.

14. Nye, J. S. Jr., & Welch, D. A. (2017). *Understanding global conflict and cooperation: an introduction to theory and history*. Tenth ed. Boston: Pearson.
15. Maan, A. & Cheema, A. (Eds) (2017). *Soft power on hard problems: strategic influence in irregular warfare*. Lanham: Hamilton Books.
16. Van Creveld, M. (2017). *More on war*. Oxford: Oxford University Press.
17. Wallerstein, I. (2003). *The decline of American power: the U. S. in a chaotic world*. New York: New Press.
18. Waltz, K. N. (2018). *Man, the state, and war: a theoretical analysis / with a foreword by Stephen M. Walt*. Anniversary Ed. New York: Columbia University Press.
19. Panfilov, O. Yu., & Manuilov, Ye.M. (2015). Fenomen voiennoi syly u suchasnomu sviti [The phenomenon of military force in the modern world]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho». Serii: Filosofii, filozofii prava, politolohiia, sotsiolohiia – Bulletin of the National University «Yaroslav Mudryi Law Academy of Ukraine». Series: Philosophy, philosophy of law, political science, sociology, 3 (26), 112–121* [in Ukrainian].
20. Trebin, M. (2005). *Vojny XXI veka* [Wars of the XXI century]. Moskva: AST; Minsk: Harvest [in Russian].
21. Trebin, M. P. (2000). Viiskova syly u suchasnomu sviti [Military power in the modern world]. *Naukovi zapysky Kharkivskoho viiskovoho universytetu. Sotsialna filozofii, pedahohika, psykhologhiia – Scientific notes of Kharkiv Military University. Social philosophy, pedagogy, psychology, Issue VIII, 87–92* [in Ukrainian].
22. Cline, R. S. (1975). *World power assessment: a calculus of strategic drift*. Boulder, Colo.: Westview Press.
23. Knorr, K. (1975). *The power of nations: the political economy of international relations*. New York: Basic Books.
24. Panfilov, O. Yu. (2007). *Zberezhennia homeostazysu suspilstva v umovakh systemnykh transformatsii: sylovyi aspekt* [Preservation of homeostasis of society in the conditions of system transformations: power aspect]. Kharkiv: Maidan [in Ukrainian].
25. Nye, J. S. Jr. Soft Power, Hard Power and Leadership. Retrieved from <https://numerons.files.wordpress.com/2012/04/soft-power-hard-power-and-leadership.pdf>.
26. Heinze, E. A. (2006). Humanitarian Intervention and the War in Iraq: Norms, Discourse and State Practice. *Parameters, 36 (1), 20–34*.
27. Slobodian, N. V. (2013). Faktor «zhorstkoi syly» u blyzkoskhidnii politytsi SShA na pochatku XXI st. [The factor of «brute force» in US Middle East policy in the early XXI century]. *Skhodoznavstvo – Orientalism, 62–63, 130–141* [in Ukrainian].
28. Trebin, M. P. (Ed.) (2015). *Politolohichniy entsyklopedychnyi slovnyk* [Political science encyclopedic dictionary] / uklad.: L. M. Herasina, V. L. Pohribna, I. O. Polishchuk ta in. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
29. Nye, J. S. Jr., & Owen, W. A. (1996). America's Information Edge. *Foreign Affairs, 75 (2) (March-April), 20–36*. DOI: <https://doi.org/10.2307/20047486>.
30. Horbatenko, V. (2014). «M'iaka syly» yak osnova suchasnoi heopolitychnoi stratehii [‘Soft power’ as the basis of modern geopolitical strategy]. *Studia politologica Ucraino-Polona – Studia politologica Ucraino-Polona, Issue 4, 27–31* [in Ukrainian].

31. Fesyk, O. (2015). Kategoria «m'iaa syla» u doslidzhenniakh mizhnarodnykh vidnosyn [The category of 'soft power' in the study of international relations.]. *Naukovyi visnyk [Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu] – Scientific Bulletin [of Odessa National Economic University]*, 11, 196–209 [in Ukrainian].
32. Tkach, O., & Tkach, A. (2016). M'iaa syla yak instrument nepriamoho upravlinnia mizhnarodnyimi protsesami [Soft power as a tool for indirect management of international processes]. *Amerykanska istoriia ta polityka – American history and politics*, 2, 252–259 [in Ukrainian].
33. Kochneva, E. D. (2014). Japonija kak mirovoj lider prodvizhenija soft power [Japan as a world leader in promoting soft power]. *Diskurs Pi – Discourse Pi*, 2–3 (15–16), 134–140 [in Russian].
34. Sviatkovska, Yu. Yu. (2017). «M'iaa syla» yak instrument zovnishnoi polityky derzhavy [‘Soft power’ as an instrument of state foreign policy]. *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly]. Serii: Politolohiia – Scientific works [Petro Mohyla Black Sea State University]. Series: Political Science*, 297 (285), 83–87 [in Ukrainian].
35. Nye, J. S. Jr. (2008). *The powers to lead*. Oxford; New York: Oxford University Press.
36. Rasset, B., & Starr, H. (1996). *World politics: the menu for choice*. 5th ed. New York: W. H. Freeman and Co.
37. Lozovytskyi, O. (2016). «Rozumna mohutnist» – stratehichna osnova zovnishnopolitychnoi ta oboronnoi skladovykh diievoho reformuvannia derzhavy v umovakh hlobalizatsii [‘Reasonable power’ is the strategic basis of foreign policy and defense components of effective state reform in the context of globalization]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy – Scientific notes of the I. F. Kuras Institute of Political and Ethnonational Studies NAS of Ukraine*, Issue 5–6, 111–122 [in Ukrainian].
38. Bielousova, N. B. (2012). «Rozumne» liderstvo Spoluchenykh Shtativ Ameryky [‘Smart’ leadership of the United States]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn – Current issues of international relations*, Issue 107, Part I, 148–151. Retrieved from http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/apmv/apmv_2012_107_01.pdf [in Ukrainian].
39. Chiharev, I. A., & Stoletov, O. V. (2013). K voprosu o sootnoshenii strategij «mjagkoj sily» i «razumnoj sily» v mirovoj politike [On the question of the relationship between the strategies of 'soft power' and 'reasonable power' in world politics]. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Serija 12: Politicheskie nauki – Moscow University Bulletin. Series 12. Political Science*, 5, 26–43 [in Russian].
40. Biden nazvav umovu vykorystannia armii SShA v inshykh krainakh [Biden called the condition for the use of the US military in other countries]. Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/2021/02/11/novyna/svit/bajden-nazvav-umovu-vykorystannya-armiyi-ssha-inshyx-krayinax> [in Ukrainian].
41. Trebin, M. P. (2014). Fenomen «hibrydnoi» viiny [The phenomenon of 'hybrid' war]. *Hileia: naukovyi visnyk – Gilea: scientific bulletin*, 87, 366–371 [in Ukrainian].

42. Ol'shanskij, D. V. (2002). *Psihologija terrorizma* [Psychology of terrorism]. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
43. Kantsir, V. (2017). Mizhnarodnyi teroryzm yak «nepereborna syla» dlia svitovoi spilnoty [International terrorism as an 'irresistible force' for the world community]? *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhniky»*. Serii: Yurydychni nauky: zbirnyk naukovykh prats – *Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic»*. Series: *Jurisprudence: a collection of scientific papers*, 876, 269–274 [in Ukrainian].
44. Pain, Je.A. (2002). Social'naja priroda terrorizma i jekstremizma [The social nature of terrorism and extremism]. *Obshhestvennye nauki i sovremennost'* – *Social sciences and modernity*, 4, 113–124 [in Russian].
45. Pahomova, N. A. (2019). Mezhdunarodnyj terrorizm: ponjatie, prichiny, posledstviya [International terrorism: concept, causes, consequences]. *Mezhdunarodnyj zhurnal gumanitarnykh i estestvennykh nauk – International Journal of the Humanities and Natural Sciences*, 7–2, 43–45. Retrieved from <http://intjournal.ru/wp-content/uploads/2019/08/Pahomova.pdf> [in Russian].
46. Trebin, M. (2017). Teroryzm: yoho sutnist i riznomanittia kriz pryzmu politolohichnoho analizu [Terrorism: its essence and diversity through the prism of political analysis]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Mizhnarodni vidnosyny – Scientific Bulletin of the Lesia Ukrainka East European National University. International relations*, 6, 212–219 [in Ukrainian].
47. Cameron, L., & Chetail, V. (2013). *Privatizing war: private military and security companies under public international law*. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press.
48. Eckert, A. E. (2016). *Outsourcing war: the just war tradition in the age of military privatization*. Ithaca; London: Cornell University Press.
49. Pelton, R. Y. (2007). *Licensed to kill: hired guns in the war on terror*. New York: Three Rivers Press.
50. Smirnova, J. (2016). Die russische «Wagner-Einheit» zieht in den Syrien-Krieg. *Welt*. 10.05. Retrieved from <https://www.welt.de/politik/ausland/article155218701/Die-russische-Wagner-Einheit-zieht-in-den-Syrien-Krieg.html>.

Требин Михаил Петрович, доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой социологии и политологии, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, Украина

Панфилов Александр Юрьевич, доктор философских наук, профессор, профессор кафедры социологии и политологии, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, Украина

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ПРИМЕНЕНИЯ СИЛЫ В МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Раскрываются современные тенденции применения силы в международных отношениях. По результатам анализа выделены тенденции применения «жесткой»,

«мягкой», «умной» и «диффузной» силы на международной арене. Раскрываются также концептуальное содержание и особенности применения силы в каждой из указанных тенденций.

Ключевые слова: международные отношения, «жесткая сила», «мягкая сила», «умная сила», «диффузная сила», применение силы.

Trebin Mikhailo Petrovych, Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Head of the Department of Sociology and Political Science, Yaroslav Mudryi
National Law University, Kharkiv, Ukraine

Panfilov Oleksandr Yuriyovych, Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Sociology and Political Science, Yaroslav Mudryi
National Law University, Kharkiv, Ukraine

MODERN POWER TRENDS IN INTERNATIONAL RELATIONS

The article reveals the modern power trends in international relations. Based on the results of the analysis, the tendencies of the use of «hard», «soft», «smart», and «diffuse» power in the international arena are highlighted. The conceptual content and features of the use of power in each of the indicated tendencies are revealed.

Keywords: international relations, «hard power», «soft power», «smart power», «diffuse power», use of power.

